

Rahbar Murtazaeva
(Narodowy Uniwersytet Uzbekistanu im. Mirzy Uług Bega,
Taszkent, Uzbekistan)

ORCID: 0000-0003-1257-7854
DOI: doi.org/10.60513/ps6r-9687

Polityka językowa w Uzbekistanie – założenia prawno-polityczne

Od tysięcy lat Azja Środkowa jest centrum spotykania się i współistnienia najróżniejszych religii, kultur i sposobów życia. Tolerancja etniczna i otwartość stały się naturalnymi normami niezbędnymi do przetrwania i rozwoju. Myśl społeczna i filozoficzna odnosząca się do przeszłości naszych narodów, ucieleśniająca najlepsze narodowe i uniwersalne wartości duchowe i intelektualne, ubiera je w formy i środki, które zostały wypracowane przez stulecia i zaaprobowane, odpowiadające mentalności naszych narodów, dzięki którym wartości te są najbardziej dostępne i przyjmowane przez współczesną świadomość masową.

Współczesne rozumienie różnorodności kulturowej, religijnej i językowej jako stanu naturalnego i wspólnego dziedzictwa ludzkości jest mocno zakorzenione w świadomości społecznej. Bez względu na narodowość, wszyscy obywatele Uzbekistanu mają równe prawa i aktywnie uczestniczą w działalności społecznej i gospodarczej, w życiu politycznym i kulturalnym kraju. Oczywiście, tak wysoki poziom został osiągnięty kosztem znacznych wysiłków. Nowa wersja konstytucji z 30 kwietnia 2023 r. zawiera zapis mówiący, że „językiem urzędowym Republiki Uzbekistanu jest język uzbecki. W republice zapewniony jest szacunek dla języków, obyczajów i tradycji narodów i narodowości zamieszkujących jej terytorium i stwarza się warunki do ich rozwoju” [1], a także określa podstawy polityczne i prawne dla osiągnięcia tych celów. Duże znaczenie miało również to, że Uzbekistan wykazał zdecydowaną wolę zapewnienia poszanowania języka, tradycji, obyczajów i kultury różnych narodów i narodowości, stworzenia niezbędnych warunków dla ich rozwoju oraz zakazania działalności mającej na celu naruszanie konstytucyjnych praw i wolności obywateli, propagowanie nienawiści społecznej, narodowościowej, rasowej i wyznaniowej.

Uznanie równości, odrzucenie dominacji i przemocy, uznanie wielowymiarowości i różnorodności ludzkiej kultury, norm, przekonań oraz odrzucenie redukcji tej różnorodności do jednolitości jest określane przez termin tolerancja. Tolerancja jako czynnik polityczny i społeczny jest najważniejszym warunkiem wstępnym tworzenia instytucji społeczeństwa obywatelskiego. Tolerancja, będąc zjawiskiem świadomości społecznej, jest powiązana z takimi składnikami jak pokój, przyjaźń i harmonia w społeczeństwie.

Na nowym etapie rozwoju Uzbekistanu stabilność w wieloetnicznych relacjach, tolerancyjne stosunki między przedstawicielami 130 narodowości są podstawą wdrażania reform gospodarczych, politycznych i kulturalnych w społeczeństwie uzbeckim.

Republika Uzbekistanu stanowi przekonujący przykład pokojowego życia i współistnienia różnych religii, kultur i tradycji zamieszkujących ją narodów, harmonii etnicznej i duchowej jedności obywateli w wieloetnicznym środowisku. Uzbekistan, jako kraj historycznej tolerancji i pluralizmu kulturowego, charakteryzuje się następującymi kluczowymi cechami:

- wszystkie grupy etniczne i religijne zamieszkujące Uzbekistan są w pełni świadome, że jest to ich ojczyzna;
- między przedstawicielami różnych grup narodowych i religijnych panuje zgoda, zrozumienie i wzajemny szacunek;

- niezależnie od narodowości, obywatele Uzbekistanu są przekonani, że tolerancja i harmonia między grupami etnicznymi są jednymi z czynników stabilności i pokoju społecznego w Uzbekistanie;
- zmierzanie Uzbekistanu w kierunku demokratycznego państwa prawa i społecznie zorientowanej gospodarki rynkowej jest bezpośrednio związane z dalszym rozwojem i harmonizacją stosunków międzyetnicznych i międzywyznaniowych, wzajemnie korzystnym partnerstwem narodu tytularnego jako przywódcy oraz wspólnot narodowych, ich solidarności społecznej;
- warunki dla równości prawnej, wolności gospodarczej i społecznej odnoszą się do wszystkich obywateli bez względu na ich narodowość.

We współczesnych warunkach znakiem rozpoznawczym Uzbekistanu jest tolerancja wieloetniczna, wielowyznaniowa, wielojęzyczna, wielokulturowa.

Uzbekistan zgromadził pozytywne doświadczenia w zakresie tolerancji, pokoju między grupami etnicznymi i harmonii międzywyznaniowej. Jakie są charakterystyczne cechy uzbeckiego modelu tolerancji?

Po pierwsze, model ten opiera się na akceptacji, gościnności, szacunku dla innych narodów, kultur i religii tak charakterystycznych dla trzytysięcnej historii narodu uzbeckiego.

Po drugie, w warunkach niepodległości tolerancja stała się nie tylko normą kultury politycznej, ale także ważną zasadą polityki państwa. Współczesne wyzwania sprawiają jednak, że konieczne jest systematyczne stawianie w centrum uwagi kwestii tolerancji.

W warunkach wieloetnicznej stabilności i tolerancji w Uzbekistanie polityka językowa zajmuje szczególne miejsce. W latach niepodległości, na mocy ustawy o języku państwowym (z 21 października 1989 r.) w 1993 r. nastąpiło przejście na alfabet łaćciński. W 1993 r. uchwalono ustawę „O wprowadzeniu alfabetu uzbeckiego opartego na alfabecie łaćcińskim”, która miała wejść w życie w 2005 r., następnie termin został przedłużony do 2010 r. Obecnie mieszkańcy Uzbekistanu poniżej 31. roku życia byli nauczani w alfabecie uzbeckim opartym na łaćcińskim.

Warto zauważyć, że w Uzbekistanie, wraz ze wzmocnieniem statusu języka państwowego, który jest priorytetowym obszarem polityki państwowej, wspierane są języki innych narodowości. Tak więc edukacja w szkołach średnich prowadzona jest w siedmiu językach (uzbeckim, rosyjskim, karakałpackim, kazachskim, tadżyckim, kirgiskim, turkmeńskim). Obecnie w Uzbekistanie istnieje ponad 10 tys. szkół średnich, z czego 900 prowadzi nauczanie w jęz. rosyjskim, 133 w języku karakałpackim, 218 w kazachskim, 38 w kirgiskim, 165 w tadżyckim i 23 w turkmeńskim [2].

Ważnym wydarzeniem w realizacji ustawy „O języku państwowym” było przemówienie prezydenta Shavkata Mirziyoyeva 21 października 2019 r. na uroczystym spotkaniu poświęconym 30. rocznicy nadania językowi uzbeckiemu statusu języka urzędowego.

Podkreślając znaczenie języka uzbeckiego jako „symbolu samoświadomości narodowej i niepodległości państwowej, ogromnej wartości duchowej”, głowa państwa słusznie zauważyła, że „kwestia języka państwowego powinna stać się jedną z podstawowych zasad idei narodowej” [3]. Warto zauważyć, że tego samego dnia prezydent podpisał dekret „O środkach radykalnego zwiększenia roli i autorytetu języka uzbeckiego jako języka państwowego” [4], który jako dokument polityczno-prawny określił szereg istotnych działań na rzecz rozwoju języka państwowego, zapowiadając tym samym rozpoczęcie kształtowania nowego modelu polityki językowej w Uzbekistanie.

Zgodnie z tym dekretem 21 października jest ustanowiony Dniem Święta Języka Uzbeckiego.

To święto, zdaniem głowy państwa, powinno służyć „nie tylko wzrostowi samoświadomości narodowej, ale także jeszcze bardziej aktywnemu posługiwaniu się językiem państwowym we wszystkich sferach”. Ponadto w strukturze gabinetu ministrów Republiki Uzbekistanu utworzono specjalny Departament ds. Rozwoju Języka Państwowego, którego zadaniem jest monitorowanie przestrzegania ustawodawstwa dotyczącego języka państwowego oraz wprowadzanie skutecznych form kontroli publicznej w tym zakresie; przyspieszenie opracowania norm i zasad formy pisanej języka uzbeckiego, a także pełne wprowadzenie alfabetu uzbeckiego opartego na alfabecie łacińskim; monitorowanie i koordynacja działań nad wprowadzaniem nowych słów i terminów opartych na podstawach naukowych, tworzeniem uzbeckich alternatyw dla terminów współczesnych i zapewnieniem ich jednolitego stosowania, a także realizacja szeregu innych zadań w tym zakresie [5].

Dekret nakazywał rządowi opracowanie projektu ustawy Republiki Uzbekistanu „O języku urzędowym” w nowym wydaniu, który powinien być przygotowany „z uwzględnieniem wymogów dnia dzisiejszego” [6]. Planowane jest przyjęcie przez rząd uchwały w sprawie utworzenia i uregulowania działalności komisji ds. terminów w celu oficjalnego wprowadzenia do obiegu nowych słów i terminów opartych na podstawach naukowych [7]. Jednocześnie sam dekret określa główne kierunki dalszego rozwoju języka państwowego, wśród których wyróżnia się takie zadania jak „osiągnięcie pełnego i poprawnego wykorzystania możliwości języka państwowego we wszystkich sferach życia społecznego kraju” (m.in. w administracji publicznej, orzecznictwie, dyplomacji, sprawach wojskowych, medycynie), „zachowanie czystości” języka uzbeckiego, „zwiększenie autorytetu języka państwowego jako języka nauki”, a także „stałe i wszechstronne badanie faktów związanych z naruszeniami zasad języka państwowego”.

Należy podkreślić, że w nauce do tej pory najczęściej używany jest język rosyjski, co narusza tym samym ustawę „O języku urzędowym”. Jednak młodsze pokolenie,

Panorama współczesnego Taszkontu, Uzbekistan, fot. Yernar Almabekov; źródło: Adobe Stock

znające język państwowy i język angielski, aktywnie angażuje się w działalność naukową. Naszym zdaniem, aktywna nauka języka angielskiego powinna odbywać się równoległe z nauką języka rosyjskiego.

Dyskusja tocząca się w środkach masowego przekazu i w Internecie dotyczy kolejnych problemów normatywno-prawnych związanych z zabezpieczeniem państwowej polityki językowej, co jasno przedstawia artykuł prawnika A. Egamberdieva „O kwestii współczesnej polityki językowej w Uzbekistanie” [8].

Tak więc w Uzbekistanie, kraju wieloetnicznej harmonii i tolerancji, przedstawiciele ponad 130 narodowości mieszkających w republice mają równe prawa i szanse w polityce językowej. Jednocześnie tworzone są warunki do nauki języka państwowego i innych języków przez wszystkie narody Uzbekistanu, a ramy regulacyjne są dostosowywane do dzisiejszych problemów i wymogów.

Przypisy:

1. Конституция Республики Узбекистане в новой редакции 2023 г. Статья 4. Lex.uz.on-lien.
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на торжественном собрании, посвященном 30-летию придания узбекскому языку статуса государственного языка. г. Ташкент. 21.10.2019 г. <https://tergov.uz/ru/news/vystuplenie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirzиеeva-na-torzhestvennom-sobranii-posvjaschennom-30-letiju-pridaniya-uzbekskomu-jazyku-statusa-gosudarstvennogo-jazyka> (дата обращения 18 05.2020 г.)
3. Указ Президента Республики Узбекистан от 21.10.2019 г. № УП – 5850 «О мерах по кардинальному повышению роли и торита узбекского языка как государственного языка». <https://lex.uz/ru/docs/4561747>
4. Указ, а также Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на торжественном собрании, посвященном 30-летию придания узбекскому языку статуса государственного языка.
5. Там же. 2.3 Указа
6. Там же. 4 Указа
7. Там же.
8. А. Эгамбердиев «К вопросу о современной языковой политике в Узбекистане». <https://www.kas.de/documents>

Słowa kluczowe:

tolerancja, wieloetniczność, polityka językowa, nauka, język uzbecki

Summary

Language Policy in Uzbekistan: Legal and Political Assumptions

The article shows interethnic tolerance in the Central Asian region and linguistic diversity as a natural condition in the Republic of Uzbekistan. Uzbekistan's experience regarding language policy is presented: what languages are taught in schools and universities; what is the number of printed publications in various languages. At the same time, the reasons for using the Russian language are explained. The article presents the process of modernization of the Uzbek language, starting from 2016. Official documents of programmatic importance regarding language policy in the conditions of new Uzbekistan are also mentioned. The essence and goals of the *Concept of Developing the Uzbek Language and Improving the Language Policy for 2020–2030* were revealed.

Key words:

tolerance, multiethnicity, language policy, science, Uzbek language